

4.2.2014

50/050/2013

Opetus- ja kulttuuriministeriö

Opetus- ja kulttuuriministeriön lausuntopyynnöt 20.12.2013 ja 10.1.2014 nro OKM/85/040/2012

LAUSUNTO TULEVAISUUDEN LUKIO -MUISTIOSTA

Opetus- ja kulttuuriministeriö on pyytänyt 20.12.2013 ja 10.1.2014 päivätyillä kirjeillään muun muassa Opetushallituksen lausuntoa asettamansa lukiokoulutuksen yleisiä valtakunnallisia tavoitteita ja tuntijakoa valmistelleen työryhmän ehdotuksista (Tulevaisuuden lukio. Valtakunnalliset tavoitteet ja tuntijako. Opetus- ja kulttuuriministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2013:14). Opetushallitus toteaa lausuntonaan seuraavaa:

Lähtökohtia

Lukiokoulutuksen valtakunnallisten tavoitteiden ja tuntijaon uudistaminen on käynnistetty pääministeri Jyrki Kataisen hallituksen ohjelman mukaisesti perusopetuksen tuntijaon uudistuksen jälkeen. Valtioneuvoston 15.12.2011 hyväksymän kehittämissuunnitelman Koulutus ja tutkimus vuosina 2011–2016 mukaan tulevaisuuden tieto- ja osaamistarpeet sekä työelämäyhteys ja -tietämys edellyttävät koulutuksen tavoitteiden ja sisältöjen kehittämistä ja uudistamista. Yleissivistyksen vahvistamiseksi ja laajentamiseksi tulisi opinnoissa tavoitella aikaisempaa syvällisempiä tietoja, taitoja, osaamista sekä joustavia mahdollisuuksia suorittaa osia toisen asteen tutkinnoista yli tutkintorajojen. Kehittämissuunnitelman mukaan samalla tulee lisätä myös integroivaa ja kokonaisuuksien hallintaan valmentavaa opetusta ja opiskelua kaikille yhteisinä opintoina. Aikuisopiskelun omaleimaisuus on turvattava myös jatkossa.

Opetus- ja kulttuuriministeriön asettaman työryhmän tehtäväksiintoon sisältyi muun muassa se, että ehdotuksen tulisi vahvistaa erityisesti koulutuksellista tasa-arvoa sekä yhdenvertaisuutta lukiokoulutuksessa koko maan alueella. Työn tausta-aineistoon kuuluu muun muassa lukiokoulutuksesta tehtyjä arviointeja sekä lukiokoulutuksen kehittämisen toimenpide-ehdotuksia valmistelevalle työryhmälle muistio vuodelta 2010.

Yleistä

Opetus- ja kulttuuriministeriön 20.12.2012 asettama työryhmä on luovuttanut ehdotuksensa opetus- ja kulttuuriministeriölle 17.12.2013.

Työryhmän ehdotuksiin sisältyy linjauksia lukiokoulutuksen kehittämistä pohtineen työryhmän ehdotuksista, kuten esimerkiksi kokonaisuuksien hallintaan valmentava opiskelu, oppiaineiden ryhmittely, valinnaisuuden lisääminen ja mahdollisuus keskittyä nykyistä harvempien oppiaineiden opiskeluun sekä tieto- ja viestintäteknologian käyttö opetuksessa ja oppimisessa.

Uudistuksen tarkoituksena on yleissivistyksen vahvistaminen. Yleissivistyksen merkityksestä ja sisällöstä on olemassa monia määritelmiä ja käsityksiä. Yleissivistyksen käsitteen laajempi avaaminen ja toimintaympäristön muutosten perusteellisempi tarkastelu asetuseronnoksen perusteluissa olisi parantanut työryhmän ehdottamien tavoitteiden ja tuntijakovaihtoehtojen perusteita sekä ymmärrettävyyttä.

Työryhmän tiiviistä esityksestä ei ilmene, minkälaiselle ihmis- ja tiedonkäsitykselle esitys perustuu. Miten esityksessä näkyy esimerkiksi ihmisen kasvun, identiteetin ja oppimisen kulttuurinen yhteys? Esityksessä ei myöskään tuoda esille, millä tavoin valmistelussa on huomioitu viimeaikaista oppimista käsittelevää aivotutkimusta.

2 Luku

Lukiokoulutuksen yleiset valtakunnalliset tavoitteet

Lukiolaissa tarkoitetun koulutuksen yleisten valtakunnallisten tavoitteiden lähtökohtana ovat lukiolain 2 §:ssä säädetty koulutuksen tavoitteet.

Työryhmä on kirjannut lukiokoulutuksen yleiset valtakunnalliset tavoitteet valtioneuvoston asetuseronnokseen varsin tiivistettyinä. Niihin sisältyy hyviä tavoitteita, mutta tiivistäminen näyttäisi jättäneen myös tärkeitä lukiokoulutuksen tavoitteita pois.

2 § Kasvu sivistyneeksi yhteiskunnan jäseneksi, 3 § Tiedot ja taidot, 4 § Elinikäinen oppiminen

Työryhmän ehdotus kaipaisi laaja-alaistamista. Tulevaisuudessa tarvittava osaaminen on perusopetuksen tapaan keskeinen tavoite myös lukiossa. Lukion antaman yleissivistyksen tulisi olla monipuolista ja vahvistaa laaja-alaista osaamista. Työryhmän muistion mukaan yleissivistys olisi entistä syvempää ja jäsentyneempää tietojen ja taitojen keskinäistä symbioosia, jonka kehittämisessä opiskelijan innostuneisuudella oppimiseen olisi aikaisempaa suurempi merkitys. Tulevaisuudessa tarvittavan osaamisen näkökulmasta yleissivistykseen tulisi sisältyä oppiaineosaamisen ohella geneerisiä taitoja kuten esimerkiksi tiedon hankinnan ja käsittelyn taitoja. Yhdistyvätkö tulevaisuuden lukiossa opetettavat tiedot ja taidot nuorten kokemusmaailmaan? Kokevatko tulevaisuuden lukio-opiskelijat lukio-opiskelun itselleen merkitykselliseksi? Sivistys edellyttäisi myös kulttuurien tuntemuksen, kulttuuri-identiteetin ja hyvien tapojen vahvistamista. Asetusehdotuksen 3 §:ssä mainittu laaja-alaisuus ja yleissivistys muuttuvassa toimintaympäristössä voisivat kuulua paremmin 2 §:n kokonaisuuteen kasvuun sivistyneeksi yhteiskunnan jäseneksi, samoin saman pykälän fyysinen, psyykinen ja sosiaalinen hyvinvointi. Asetusehdotuksen 4 §:ssä mainitut tulevaisuuden hallinta- ja valintataidot tuntuvat haastavilta.

Valtioneuvoston asetuksen luonnoksen 3 §:ssä on kuvattu yleisiä taitoja monipuolisesti. Omaksuminen tai tiedot on kuitenkin mainittu vain ensimmäisessä virkkeessä ”omaksua ... tietojaan ja taitojaan”. Tietojen (kuten tietoja ihmisestä, yhteiskunnasta, kulttuureista ja luonnosta) omaksumista ja syventämistä tarvitaan, jotta tietojen käyttäminen ja soveltaminen on yle-

sä ottaen mahdollista. Opiskelijan olisi hyvä harjaantua eri oppiaineiden tai tiedonalojen ajatteluun (kuten matemaattis-luonnontieteelliseen, teknologiseen, humanistis-yhteiskunnalliseen ja eettiseen) sekä tiedon soveltamiseen. Luovuus on 3 §:ssä liitetty vain tieteeseen, vaikka luovan ajattelun kehittämisen kannalta taiteellinen toiminta on merkityksellistä.

Asetusluonnoksen 3 §:ssä ja sen perusteluissa korostetaan opiskelijan jatko-opinto-, työelämä- ja yhteiskuntavalmiuksien kehittämistä. Valmiuksien kehittäminen akateemiseen koulutukseen on jäänyt vähäiselle huomiolle. Lukiokoulutuksen tulisi kehittää myös valmiuksia tieteisiin ja niiden soveltamiseen perustuvaan opiskeluun korkeakouluissa. Tämä tarkoittaisi lukiolain mukaista tehtävää.

Esteettinen ulottuvuus puuttuu koulutuksen tavoitteista. Lukion opiskelijalle tulisi antaa mahdollisuuksia esteettisiin kokemuksiin ja elämyksiin. Lukio-opiskelijan valmiuksia pitkäjänteiseen työskentelyyn tulisi vahvistaa. Opiskelutaitojen ja opiskelun tuen näkökulma jäävät vähäiselle huomiolle tai puuttuvat kokonaan, ne kaipaisivat vahvennusta.

5 § Opiskeluympäristöt ja toimintakulttuuri

Asetusehdotuksen 5 §:ssä säädettäisiin opiskeluympäristöistä ja toimintakulttuurista. Lukion opiskeluympäristö on määritelty aikaisempaa tarkemmin, mikä tukee lukion pedagogista kehittämistä. Toimintakulttuurin lisääminen pykälään on perusteltua. Erityisesti tieto- ja viestintäteknologian rooli on merkittävä osa tulevaisuuden osaamista. Tuntemisen lisäksi tarvitaan myös kykyä käyttää tieto- ja viestinteknologiaa monipuolisesti ja tarkoituksenmukaisesti eri yhteyksissä. Pykäläehdotuksesta puuttuvat nykyiseen verrattuna henkinen ja fyysinen turvallisuus sekä oppimisen ja osallistumisen mahdollistaminen. Nämä ovat tärkeitä opiskeluympäristöön liittyviä asioita, joista tosin on säännöksiä myös lukiolaissa.

6 § Aikuisopiskelijoille annettava lukiokoulutus

Nuorten ja aikuisten lukiokoulutukselle asetettujen valtakunnallisten tavoitteiden keskinäistä kattavuutta ja sovittamista yhteen olisi vielä pohdittava. Tulisiko lukiolaissa tarkoitetun koulutuksen yleisiä valtakunnallisia tavoitteita ja tuntijakoa koskevan valtioneuvoston asetuksen luonnoksen 2–4 §:ien tavoitteiden ja opiskeluympäristöt ja toimintakulttuuri -pykälän koskea sekä nuorten että aikuisten lukiokoulutusta, minkä lisäksi aikuisopiskelijoille annettavasta lukiokoulutuksesta olisi tarpeen ilmaista sen erityispiirteitä? Työryhmän ehdotuksessa valtioneuvoston asetuksen luonnoksen 6 §:n otsikosta ”Aikuisopiskelijoille annettava lukiokoulutus” ei ilmene, että kyse olisi aikuisten lukiokoulutuksen erityispiirteistä. Esimerkiksi asetusluonnoksen 3 §:n 1 momentissa todettu tavoite, että koulutus antaa tietoja ja taitoja 9 §:ssä säädetyissä opinnoissa, on kohdennettu työryhmän ehdotuksessa vain nuorille annettavaan lukiokoulutukseen. Valtioneuvoston asetuksen muotoilua tulisi tarkentaa niin, että yleiset tavoitepykälät sekä oppimisympäristöt ja toimintakulttuuri -pykälä koskisivat myös aikuisten lukiokoulutusta.

Luku 3 Lukio-opetuksen tuntijako

8 § Nuorille annettavien opintojen rakenne

Lukiokoulutuksen opinnot jaettaisiin asetusluonnoksen ehdotuksen mukaan edelleen pakollisiin, syventäviin ja soveltaviin kursseihin. Ehdotuksen mukaan lukio-opinnoissa voisi käytännössä olla viidenlaisia kursseja: pakollisia kursseja, syventäviä valtakunnallisia kursseja, syventäviä koulutuksen järjestäjän päättämiä valtakunnallisia kursseja, syventäviä koulutuksen järjestäjän kursseja ja soveltavia koulutuksen järjestäjän kursseja. Kurssityyppien moninaisuus aiheuttanee aikaisempaa enemmän epäselvyyttä.

Syventävä kurssi -termi on vakiintunut termi lukiokoulutuksessa. Asetusluonnoksen mukaan syventävät valtakunnalliset kurssit olisivat pääasiassa pakollisiin kursseihin kytkeytyviä yleissivistystä laajentavia tai syventäviä kursseja. Syventävät valtakunnalliset kurssit kytkeytyisivät kuitenkin aikaisempaa harvemmin pakollisiin kursseihin esimerkiksi useissa A- ja B-tuntijakovaihtoehtojen reaaliaineissa.

Koulutuksen järjestäjän syventävien kurssien tarjoaminen on ilmaistu ehdotuksissa epäselvästi. Asetusehdotuksen 8 §:n 4 momentin mukaan niiden tarjoamisesta päättää koulutuksen järjestäjä, mutta tuntijakotaulukoissa osaan oppiaineista on merkitty tarjottavaksi vähintään yksi syventävä koulutuksen järjestäjän kurssi. Tätä kohtaa tulee selvittää jatkovalmistelussa niin, että ristiriitaa 8 §:n 4 momentin ja tuntijakotaulukon välillä ei ole. Tuntijakotaulukosta tulisi ilmetä selkeästi, mitä siihen merkityt syventävien koulutuksen järjestäjän kurssien kurssimäärät tarkoittavat.

Asetusehdotuksen 8 §:n 4 momentissa tarkoitettuja opintoja voisivat perustelujen mukaan olla muun muassa oppiaineisiin liittyvät lukiodiplomit. Tuntijakoehdotukset mahdollistaisivat taito- ja taideaineissa suoritettavien lukiodiplomien suorittamisen koulutuksen järjestäjän valtakunnallisena syventävänä kurssina ainoastaan kuvataiteessa, liikunnassa ja musiikissa. Tuntijaon tulee mahdollistaa kaikkien taito- ja taideaineiden lukiodiplomien suorittaminen.

Tuntijakoa koskevan valtioneuvoston asetuksen perusteluissa olisi tarpeen ottaa kantaa siihen, miten pakollisen kurssin kanssa menetellään silloin, kun se on opiskelijalle valinnainen. Tällainen tilanne on esimerkiksi silloin, kun opiskelija opiskelee useampaa kuin yhtä A-kieltä. Hänen tulisi saada toisen A-kielen pakolliset kurssit luettua hyödykseen esimerkiksi syventävien valtakunnallisten kurssien määrää laskettaessa.

9 § Nuorille järjestettävän lukiokoulutuksen tuntijako

Työryhmän arviointi voimassa olevan tuntijaon toimivuudesta on hyvin suppea. Työryhmän valitsema lähtökohta, ettei lukiolaissa säädettyyn lukio-koulutuksen sisältöön ja yksittäisten, laissa säädettyjen oppiaineiden asemaan puututa, on asettanut oppiaineet keskenään erilaiseen asemaan ja ra-

jannut työryhmän mahdollisuuksia tehdä ehdotuksia lukio-opetuksen kehittämiseksi.

Työryhmän nuorten lukiokoulutukseen tekemät tuntijakovaihtoehdot A ja B lähtevät hieman erilaisesta käsityksestä yleissivistyksestä kuin vaihtoehto C. Työryhmän ehdotusten mukaan oppiaineiden valtakunnallisten kurssien määriin tuntijaoissa olisi nykyiseen verrattuna tulossa osin muutoksia. Ehdotetut kurssimäärät tasoittaisivat eri oppiaineissa tarjottavien valtakunnallisten kurssien määriä nykyiseen verrattuna. Äidinkielen ja kirjallisuuden kurssimäärän vähennystä työryhmä on perustellut lähinnä suomi tai ruotsi äidinkielenä -näkökulmasta lukion työskentelytavoilla ja teemaopinnoilla. Vähennys koskisi myös äidinkieli ja kirjallisuus -oppiaineen muita oppimääriä, kuten esimerkiksi suomea ja ruotsia toisena kielenä, saamea, romanikieltä ja viittomakieltä. Työryhmä on kuitenkin muistiossaan todennut, että äidinkieltä ja kirjallisuutta on pidettävä matematiikan ohella lukion ydinoppiaineina. Perusopetuksen oppimistulosten arvioinnit osoittavat osaamistason laskua äidinkielessä ja kirjallisuudessa. Vastaavaa kehityssuuntaa on todettu aikuisten lukutaidossa.

Ehdotettujen tuntijakojen rakenteista

Työryhmä on kaikissa tuntijakoehdotuksissaan ryhmitellyt osan oppiaineista. Ehdotukset oppiaineiden ryhmittelystä ja valtakunnallisesti tarjottavien kurssien määrän vähentämisestä sisältyivät jo lukiokoulutuksen kehittämistyöryhmän ehdotuksiin. Työryhmä ei ole perustellut ehdotuksissa käyttämänsä oppiaineryhmittelyä tarkemmin. Esimerkiksi luonnontieteellisiin opintoihin on sijoitettu fysiikan, kemian, biologian, maantieteen ja terveystiedon opinnot. Maantieteellä ja terveystiedolla on paljon myös humanistis-yhteiskunnallisia piirteitä tiedonalassaan. Myös muilla oppiaineilla on yhteyksiä toisessa oppiaineryhmässä oleviin aineisiin. Oppiaineryhmittäinen rakenne vahvistaa oppiaineiden keskinäistä yhteyttä oppiaineryhmän sisällä, mutta voi toisaalta heikentää oppiaineiden monipuolista vuoropuhelua oman oppiaineryhmän ulkopuolisten oppiaineiden kanssa.

Työryhmän kaikki kolme ehdotusta nuorten lukiokoulutuksen tuntijaoksi lisäisivät valinnaisuutta nykyisestäään, vaihtoehdot A ja B enemmän kuin vaihtoehto C. Pakollisia kursseja olisi vaihtoehdoissa A ja B selvästi nykyistä vähemmän, mutta opiskelijan opiskeltavaksi tulevien valtakunnallisten kurssien määrä (pakollisten ja valtakunnallisten syventävien kurssien määrä yhteensä) poikkeaisi enimmillään nykyisestä kolme kurssia.

Työryhmän ehdottamat tuntijakovaihtoehdot A ja B antaisivat opiskelijalle laajan valinnaisuuden ja mahdollisuuden keskittyä nykyistä harvempiin oppiaineisiin. Toisaalta ne mahdollistaisivat myös laajan oppiaineiden poisvalinnan, jolloin herää kysymys, onko opiskelijan saama yleissivistys oppiaineiden osalta riittävän laaja ja onko lukiokoulutuksella riittävä kansallinen yhtenäisyys. Käytännössä monen oppiaineen poisvalinta olisi oletettavasti harvinaista, sillä opiskelijan on lukion oppimäärään opiskeltava tietty määrä kursseja asetetuina rajoituksin, hän saa ohjausta valintoihinsa, ja myös kurssi-tarjonta ohjaa ja rajoittaa käytännössä kurssivalintoja. Nuori opiskelija jou-

tuisi kuitenkin tekemään keskeisiä oppiaine- ja kurssivalintoja jo varsin varhaisessa vaiheessa lukio-opintojen alussa. Hän valitsisi itselleen samalla yleissivistystä omilla valintaperusteillaan. Lukion opiskelijajoukko on heterogeeninen. Suurella osalla opiskelijoista valintaperusteet olisivat oletettavasti järkeviä ja opiskelijan omaa suuntautumista tukevia, mutta valintojen perusteena voi helposti olla myös esimerkiksi kaverisuhteet, kurssin opettaja, opiskelijan mukavuudenhalu tai kurssin oletettu helppous. Oppiaine- ja kurssivalinnat eivät saisi muodostaa kohtuuttomia esteitä jatko-opinnoille, ja saadun koulutuksen tulisi olla sellainen, että sen turvin on mahdollista tehdä myös uudenlaisia, aikaisemmasta suunnitelmasta poikkeavia koulutusvalintoja. Valintatilanteessa kodin tuen merkitys korostuu. Suunnitteilla oleva aineopintojen rahoituksen poistaminen aikuisten lukiokoulutuksesta vaikeuttaa mahdollisuuksia täydentää opintoja myöhemmin.

Tuntijakovaihtoehdossa C ei olisi mahdollista valita kokonaan oppiaineita pois, vaan se tarjoaisi kattavasti vähintään pienen määrän eli yhden pakollisen kurssin verran opintoja kaikissa oppiaineissa. Vaihtoehdon keskeiseksi perusteeksi onkin muistiossa todettu kaikista oppiaineista muodostuvan yleissivistyksen turvaaminen. Toisaalta nykyisen tuntijaon yhden pakollisen kurssin oppiaineiden osalta on käyty ajoittain keskustelua siitä, millaisen osaamisen yksi kurssi turvaa oppiaineessa.

Valinnaisuus sinänsä on kannatettava asia ja antaa mahdollisuuksia opintojen suuntaamiseen opiskelijan kiinnostuksen mukaan, mutta valinnaisuuden määrää ja opintojen rakennetta olisi hyvä vielä pohtia, kun valmistelua viedään eteenpäin. Valinnaisuutta voisi reaaliaineiden ryhmissä rajata ja kohdentaa esimerkiksi niin, että opiskelijan olisi valittava vähintään kymmenen syventävää valtakunnallista kurssia ja kohdennettava valintansa vähintään kolmeen kyseisen oppiaineryhmän oppiaineeseen.

Yhteiset opintokokonaisuudet

Tuntijakoehdotuksissa pakollisiin kursseihin sisältyisi yksi yhteinen opintokokonaisuus luonnontieteellisten opintojen oppiaineryhmässä sekä humanistis-yhteiskunnallisten ja katsomuksellisten opintojen oppiaineryhmässä. Työryhmän ehdotuksissa sekä luonnontieteelliset opinnot että humanistis-yhteiskunnalliset ja katsomukselliset opinnot sisältävät monta erilaisista lähtökohdista ja tiedetaustasta lähtevää oppiainetta. Perusteluissa mainittu ilmiöpohjainen oppiminen yhteisessä opintokokonaisuudessa on ongelmallinen luonnontieteiden kannalta. Niissä ilmiöllä tarkoitetaan havaittavaa tai mitattavaa tapahtumaa, ei laajempaa kokonaisuutta/aihepiiriä. Parempi käsite luonnontieteissä olisi teema- tai aihepiiripohjainen oppiminen. Yhteistä opintokokonaisuutta ei ole ehdotettu kieli- ja kommunikaatio-opintoihin, joihin yhteinen kielikasvatusta käsittelevä opintokokonaisuus voisi olla perustellumpi kuin useita reaaliaineita sisältäviin oppiaineryhmiin. Jos yhteiset opintokokonaisuudet toteutuvat, tämä opintokokonaisuus tulisi sisällyttää myös kieli- ja kommunikaatio-opintojen oppiaineryhmään. Opiskelijan yleissivistystä kehittävän ja samaan aikaan oppiaineryhmän aineiden opintoihin johdattavan yhteisen opintokokonaisuuden luominen eri tiedetaustaisiin oppiaineisiin moninaisista lähtökohdista on varsin haasteellinen tehtävä.

Yhteisten opintokokonaisuuksien opinnot sijoittuisivat lukio-opintojen alkupuolelle, ja lukion arjessa niiden sisällyttäminen työjärjestykseen tuo omat haasteensa. Yhteisistä opintokokonaisuuksista ei saisi muodostua pelkkä pintapuolinen ”mainoskurssi” oppiaineryhmän oppiaineiden opintoihin.

Teemaopinnot

Työryhmä ehdottaa kaikissa tuntijakovaihtoehtoissaan kaikille pakollisia eri oppiaineita eheyttäviä teemaopintoja. Teemaopintojen kaavailluista tavoitteista ja mahdollisista sisällöistä olisi tarvittu tarkempaa kuvausta, vaikka lopullinen määrittely tehdäänkin opetussuunnitelman perusteissa. Teemaopinnot ovat kannatettavia, ja ne voisivat tarjota erilaisia opintokokonaisuuksia ja mahdollisuuksia yhteistyöhön oman lukion ulkopuolisten toimijoiden kanssa esimerkiksi yrittäjyysopintojen toteuttamiseksi. Kaikille pakollisten teemaopintojen määrä voisi olla enintään kolme kurssia.

Työryhmä ei ole muistiossaan pohtinut sitä, että lukion opiskelijalle tarjotaisiin mahdollisuus yhden oppiaineen sisällä tehtävään syventävään tutkielmakurssiin esimerkiksi kahden kurssin kokonaisuutena, kun teemaopinnot on ehdotuksessa tarkoitettu oppiaineita integroiviksi. Tutkielman tekeminen syventäisi opiskelijan osaamista ja kehittäisi hänen valmiuttaan korkeakouluopintoihin. Työryhmän muistiossa lukioden yhteistyömahdollisuudet korkeakoulujen ja tutkimuslaitosten kanssa ovat jääneet vähäiselle huomiolle. Nämä tahot ovat merkittävä tuki lukioissa tutkivalle oppimiselle ja sen kehittämiseksi. Teemaopintojen tulisi antaa mahdollisuus tutkivaan oppimiseen ja tutkielmien tekemiseen myös yhden oppiaineen sisällä. Teemaopintojen perusteluja ja määrittelyjä tulisi tarkistaa myös tältä osin.

Taito- ja taideaineet

Taito- ja taideaineet ovat tuntijakovaihtoehtoissa yksi oppiaineryhmä. Oppiaineryhmän nimenä on Taito- ja taideaineet, kun muiden oppiaineryhmien nimiin on sisällytetty sana ”opinnot”. Liikunta kuuluneen ehdotuksessa tähän oppiaineryhmään tuntijakotaulukon esitystavasta huolimatta. Oppiaineryhmästä on tuntijakovaihtoehtoissa todettu, että opiskelijan tulee opiskella syventäviä valtakunnallisia taideopintoja vähintään kolmen kurssin laajuisesti (A, B) tai kolmen kurssin laajuiset opinnot (C). Esityksestä ei ilmene, onko opintojen vähimmäislaajuuden ilmaisemisella taito- ja taideaineissa toisin kuin muissa oppiaineryhmissä jokin merkitys.

Taito- ja taideaineiden ryhmään ei ole sisällytetty yhteistä opintokokonaisuutta samalla tavalla kuin reaaliaineista muodostettuihin oppiaineryhmiin, mutta tähän oppiaineryhmään on merkitty taideaineisiin kohdennetut kaksi valtakunnallista syventävää kurssia eheyttäviä taideopintoja. Työryhmän ehdotuksen perusteluista jää tulkinnalliseksi ja epäselväksi, mitä ja millaisia opintoja näillä eheyttävillä taideopinnoilla tarkoitetaan. Mikä olisi näissä opinnoissa muiden aineiden kuin perusteluissa mainittujen kuvataiteen ja musiikin rooli? Jos näillä tavoitellaan oppiainerajat ylittäviä kursseja, niistä

päätämisen voisi jättää paikalliselle tasolle, ja valtakunnallisesti määriteltäisiin selkeästi musiikkiin ja kuvataiteeseen liittyvät valtakunnalliset kurssit.

Taito- ja taideaineiden oppiaineryhmää voitaisiin Opetushallituksen käsityksen mukaan tarkistaa niin, että ryhmässä olisivat musiikki, kuvataide ja liikunta ehdotetuina kurssimäärin ja taideopinnoissa valintarajoitus (vähintään kolme syventää valtakunnallista kurssia kuvataiteesta ja/tai musiikista) sekä lisäksi kohta Muut taito- ja taideaineet. Muihin taito- ja taideaineisiin merkittäisiin kursseja vain tuntijakotaulukon viimeiseen sarakkeeseen, jossa olisi vähintään yksi (1-) syventävä koulutuksen järjestäjän valtakunnallinen kurssi. Tämä antaisi erilaisin resurssein varustetuille ja erilaisissa toimintaympäristöissä toimiville lukioille parempia mahdollisuuksia järjestää opetusta paikallisista lähtökohdista. Muihin taito- ja taideaineisiin voitaisiin sisällyttää myös valtakunnallisesti määrättyjä muut lukiodiplomit kuin musiikki, kuvataide ja liikunta, joiden osalta käytettäisiin oppiaineeseen liittyviä syventäviä koulutuksen järjestäjän päättämiä valtakunnallisesti määriteltyjä kursseja.

Opinto-ohjaus

Opinto-ohjauksen pakollisten kurssien määrää ehdotetaan lisättäväksi nykyisestä yhdellä kurssilla. Jatko-opintosuunnitelman laatiminen osana lukiopetussuunnitelmaa on tärkeä. Ehdotusten suunta on kannatettava, mutta onko yhden pakollisen kurssin lisääminen riittävä lisäys ohjauksen resursseihin? Jos laaja valinnaisuus toteutuu tuntijaossa, se edellyttää nykyistä enemmän ohjausta ja asettaa uusiakin haasteita opinto-ohjauksen resursseille. Tuntijakotaulukon yhteyteen tulee sisällyttää edelleen voimassa olevassa tuntijaossa oleva maininta ”Oppituntien lisäksi opinto-ohjauksessa annetaan myös muuta ohjausta”. Ilman tätä mainintaa tuntijakotaulukko ohjaa lähinnä oppitunteihin perustuvaan ohjaukseen eikä tue riittävästi jatko-opintoihin suuntautumisen ohjaamista.

Tuntijakotaulukon alaviitteiden tekstit

Nuorten lukiokoulutuksen tuntijakotaulukon ensimmäisessä alaviitteessä viitataan 1 momenttiin, mikä lienee esityksessä 9 §:n ainoa momentti.

Yhdellä tähdellä merkityn alaviitteen tekstiä voisi tarkentaa seuraavaan muotoon, jotta väärinkäsityksiltä vältytään. ”Jos saamenkieliselle, romani-kieliselle tai vieraskieliselle opiskelijalle opetetaan hänen omaa äidinkieltään *äidinkielen ja kirjallisuuden koko tuntimäärällä*, opiskelijan äidinkielen ja kirjallisuuden ja muiden kielten pakollisten kurssien yhteismäärät sekä ...” Joissakin lukioissa on ollut epäselvyyttä, oikeuttaako vieraskielisten opiskelijoiden oman äidinkielen opiskelu B3-oppimäärän mukaan vähentämään tämän säännöksen mukaan pakollisten kurssien määrää.

Toisen kotimaisen kielen opetus alkavan B-oppimäärän mukaisesti opiskelijalle, joka on vapautettu lukiolain 13 §:n perusteella toisen kotimaisen kie-

len opiskelusta, tukee hyvin maahanmuuttajien kielitaidon kehittymistä ja yhteiskuntaan kiinnittymistä. Lukiokoulutukseen valmistavan opetuksen käynnistyessä toisen kotimaisen kielen B3-oppimäärälle on erityinen tarve.

Alaviitteen tekstissä olisi hyvä ottaa huomioon, että toinen kotimainen kieli alkaa kuudennelta vuosiluokalta vuodesta 2016, tosin lukioon näitä opiskelijoita tulee vasta aikanaan.

10 § Aikuisille annettavan koulutuksen tuntijako

Aikuisille annettavan koulutuksen tuntijakotaulukkoa olisi tarpeen avata valtioneuvoston asetuksen perusteluissa enemmän. Tuntijakotaulukossa käytetään muista tuntijakotaulukoista poiketen kurssimäärien merkitsemistä sulkeisiin.

Työryhmä on nuorten lukiokoulutuksen tuntijakoehdotuksessaan lähtenyt siitä, että lukiolain (629/1998) 7 §:ssä oppiaineen nimellä mainituissa aineissa tulee olla vähintään yksi pakollinen kurssi. Aikuisille annettavan koulutuksen tuntijako poikkeaa tästä, sillä siellä näyttäisi olevan mahdollista valita pois uskonto/elämänkatsomustieto.

Aikuisille annettavan koulutuksen tuntijako pakottaa opiskelijan valitsemaan ilmeisesti enemmän reaaliaineita kuin nuorten lukiokoulutuksen tuntijakovaihtoehdot A ja B. Ehdotuksen mukaan aikuiset opiskelevat vähintään kolmea reaaliainetta kummassakin reaaliaineiden oppiaineryhmässä.

Työryhmän ehdotukseen sisältyy mahdollisuus järjestää toisen kotimaisen kielen opetusta lukiossa alkavan B3-oppimäärän mukaisesti opiskelijalle, joka on vapautettu lukiolain 13 §:n perusteella toisen kotimaisen kielen opiskelusta. Tälle on selkeä tarve aikuisten lukiokoulutuksessa.

Aikuisille annettavan koulutuksen tuntijakotaulukoon ei ole merkitty pakollisten kurssien yhteismäärää. Nuorten lukiokoulutuksen tuntijakotaulukoissa pakollisten kurssien yhteismäärä on sen sijaan merkitty.

11 § Maahanmuuttajille ja vieraskielisille järjestettävän lukiokoulutukseen valmistavan koulutuksen tuntijako

Lukiokoulutukseen valmistavan koulutuksen tuntijakotaulukon jälkeinen alaviitteellä merkitty teksti tulee tarkistaa lukiolaissa tarkoitetun koulutuksen yleisistä valtakunnallisista tavoitteista ja tuntijaosta annetun valtioneuvoston asetuksen (955/2002, muutettu valtioneuvoston asetuksella 51/2014) pohjalta.

12 § Lukiokoulutuksen erityinen koulutustehtävä

Muistionsa johdanto-osassa työryhmä on tuonut esille erityisen koulutustehtävän lukioiden historiaa, merkitystä koulutustarjonnassa ja koulutuksen kehittämisesä sekä perusteet erityiselle koulutustehtävälle. Työryhmä on ehdottanut sisällytettäväksi valtioneuvoston asetukseen erityisen koulutustehtävän saaneen koulutuksen järjestäjän antamaa koulutusta koskevan erityis-

säännöksen nykyiseen tapaan sekä nykyisten opiskelijoiden oikeuksia turvaavan siirtymäsäännöksen. Opetushallitus pitää näiden säännösten sisällyttämistä valtioneuvoston asetukseen tarkoituksenmukaisena.

Työryhmän muistiossa todetaan, että yhteiskunnan ja koulutustarpeiden muuttuessa myös erityisten koulutustarpeiden olemassaoloa, toteutumista ja toteutettavan valtakunnallisen tuntijakouudistuksen antamia mahdollisuuksia tulisi uudistuksen yhteydessä voida laajemmin arvioida. Työryhmän ehdotuksessa ei ole tarkemmin yksilöity, millä tavoin yhteiskunta ja koulutustarpeet ovat muuttuneet siten, että muutos haastaa juuri erityisen koulutustehtävän olemassaolon. Aikaisemmin työskennellyt opetus- ja kulttuuriministeriön asettama Lukiokoulutuksen kehittämisen toimenpiteitä valmisteleva työryhmä halusi säilyttää erityisen koulutustehtävän osana lukiokoulutuksen monimuotoisuutta, mutta ehdotti erityisen koulutustehtävän toiminnan arvioimista (Opetus- ja kulttuuriministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2010:14). Mahdollisessa arvioinnissa olisi erityisen koulutustehtävän mukaisen opiskelun tuottamaa osaamista tarkasteltava tulevaisuuden osaamistarpeiden näkökulmasta ja erityisen koulutustehtävän lukioiden merkitystä muun muassa pedagogisen kehittämisen kannalta.

Opetus- ja kulttuuriministeriön tekemien lupapäätösten muotoilua on tarkistettava lukion tuntijaon uudistuessa. Erityisen koulutustehtävän lukiot voivat nykyistä valinnaisemmankin tuntijaon ollessa käytössä muodostaa kehittämisoppilaitosten verkoston omalla alallaan. Opetushallituksen käsityksen mukaan näiden lukioiden osaamista tulee hyödyntää myös vastaisuudessa.

4 Luku

Voimaantulo- ja siirtymäsäännökset

13 § Voimaantulo, 14 § Siirtymäsäännökset

Asetusehdotuksen 14 §:n siirtymäsäännösten mukaan Opetushallituksen tulisi hyväksyä opetussuunnitelman perusteet niin, että uuden valtioneuvoston asetuksen mukaiset opetussuunnitelmat otetaan käyttöön ensimmäisen vuoden opiskelijoiden osalta viimeistään 1. päivänä elokuuta 2016. Työryhmän ehdottama aikataulu on kireä. Aikataulu ei anna mahdollisuuksia vuorovaihteeseen opetussuunnitelmaprosessiin, mikä olisi lukiokoulutuksen pedagogisen kehittämisen kannaltakin tärkeää. Henkilöresurssit ovat vähäiset, ja lisäksi tarvitaan raharesursseja. On valmisteltava sekä nuorten että aikuisten lukiokoulutuksen opetussuunnitelman perusteet, joista tarvitaan myös käännökset ruotsin kielelle. Lukio-opintonsa aloittavien opiskelijoiden oikeusturvan kannalta tärkeä kysymys on myös mahdollisuus asianmukaisen oppimateriaalin tuottamiseen. Kustantajilla on samaan aikaan valmisteltavana myös uudistuvan perusopetuksen oppimateriaalit. Työryhmäkin toteaa muistionsa luvussa 5.2 Muut vaikutukset, että sen ehdottamat uudistukset ovat haaste opetussuunnitelmalliselle kehittämiselle, minkä vuoksi sille tulisi varata riittävästi aikaa. Uuden tuntijaon pohjalta tehtyjen lukion opetussuunnitelman perusteiden mukaan laadittujen lukioiden opetussuunnitelmien asteittain käyttöönotto on mahdollista aikaisintaan elokuun 2017 alusta lukien.

Lukiokoulutukseen valmistava koulutus on alkamassa 1.8.2014 lukien. Lukiokoulutukseen valmistavan koulutuksen opetussuunnitelman perusteet valmistuvat alkuvuodesta 2014, ja niiden mukaiset opetussuunnitelmat otetaan käyttöön aikaisintaan 1.8.2014 lukien. Lukiolaissa tarkoitetun koulutuksen yleisistä valtakunnallisista tavoitteista ja tuntijaosta annettavaan valtioneuvoston asetukseen tulisi sisällyttää erikseen siirtymäsäännös lukiokoulutukseen valmistavan koulutuksen opetussuunnitelman perusteista ja kumottavan valtioneuvoston asetuksen (955/2002) mukaan laadittujen opetussuunnitelmien voimassa olosta. Kun lukiokoulutukseen valmistavan koulutuksen opetussuunnitelman perusteet ja opetussuunnitelmat valmistuvat vuonna 2014, ei niiden uudistaminen ole tarkoituksenmukaista samalla aikataululla lukiokoulutuksen kanssa.

Opiskelijoiden oikeusturvan kannalta on tärkeää sisällyttää asetusehdotuksen 14 §:ään kirjattu opiskelijoiden mahdollisuus jatkaa lukio-opintonsa loppuun nyt voimassa olevan tuntijakoasetuksen mukaisina.

Esityksen vaikutukset

Työryhmän muistiossa on käsitelty esityksen taloudellisia vaikutuksia ja muita vaikutuksia. Työryhmä on muistiossaan luonnehtinut oppilaitoksia, joissa ehdotukset toimivat optimaalisimmin. Pohdintoja ehdotusten toteuttamismahdollisuuksista ja mahdollisista vaikutuksista lukioverkkoon ja koulutuksen saavutettavuuteen ei ole kirjattu muistioon.

Työryhmän ehdotusten toteuttaminen on haasteellisinta pienissä lukiossa verkostoitumisen mahdollisuuksista huolimatta. Lisääntyvä valinnaisuus tarkoittanee pienissä lukioissa muun muassa sitä, että kurseja toteutettaisiin nykyistä enemmän opiskelijoiden valintojen mukaisessa suosituimmuusjärjestyksessä. Työryhmän tuntijakoehdotuksiin sisältyvien koulutuksen järjestäjän päättämien valtakunnallisten kurssien tarkoituksena olisi vahvistaa annettavan opetuksen laatua ja tukea paikallista opetuksen kehittämistä. Näiden kurssien tarjoamisesta muodostuisi pienille lukioille lisähaaste valinnaisuuden ohella.

Suuri valinnaisuus hajottaa oppiaine- ja kurssivalintoja jo syventävien valtakunnallisten kurssien osalta, ja kurssien toteuttaminen tulee aikaisempaa vaikeammaksi. Myös muodollisesti kelpoisten opettajien saaminen lukioon voi vaikeutua, mikä vaikuttaa samalla pienten lukioiden paikkakuntien perusopetuksen aineenopetukseen. Samaan aikaan uudistuksen valmistelun kanssa lukiokoulutukseen on kohdentumassa myös lisää säästöjä. Lukiokoulutuksen tulisi antaa sille asetettujen tavoitteiden mukainen koulutus paikkakunnasta riippumatta. Erityisesti pienten lukioiden näkökulmasta pohdittuna herää kysymys, mitkä ovat uudistamishdotusten ja tulevaisuuden näkymien vaikutukset alueellisesti nuorten tasa-arvoon ja yhdenvertaisuuteen ja missä määrin nämä vaikeuttavat koulutustakuun toteuttamista.

Työryhmä ei ole muistiossaan pohtinut eikä ottanut kantaa, millainen aineenhallinnan vaatimus olisi luonnontieteellisten opintojen sekä humanistis-yhteiskunnallisten ja katsomuksellisten yhteisten opintokokonaisuuksien, eheyttävien taideopintojen ja teemaopintojen opetusta antavilla opettajilla. Tästä tulisi ottaa säännökset opetustoimen henkilöstön kelpoisuusvaatimuksesta annettuun asetukseen (986/1998).

Muistioon ei sisälly tarkempaa tarkastelua siitä, miten työryhmän ehdotukset, kuten yhteisten opintokokonaisuuksien ja kaikille yhteisten teemaopintojen käyttöönotto, vaikuttaisivat ylioppilastutkinnon kokeiden laatimiseen. Vaikutukset ylioppilastutkintoon tulisi arvioida ennen uudistusten eteenpäin viemistä.

Lukiokoulutuksen tuntijaosta riippuen uudistuksella olisi mahdollisesti vaikutuksia myös opiskelijavalintoihin. Jos hakija ei enää saa arvosanoja samoista aineista kuin aikaisemmin, tällä on vaikutusta myös opiskelijaksi ottamisen perusteisiin lukiopohjaiseen ammatilliseen koulutukseen. Haku- ja valintajärjestelmän osalta on huomioitavaa, että muutokset tulee toteuttaa yhteishaun hakulomakkeelle, ammatillisen koulutuksen valintalaskentaan sekä valintaperusteiden mallinnukseen. Käytännössä tämä tarkoittaa muutoksia sekä opiskelijaksi ottamista koskevaan lainsäädäntöön että sähköisten palveluiden tekniseen toteutukseen.

Uudenlaisen suurta valinnaisuutta sisältävän lukiokoulutuksen myötä korkeakouluopintonsa aloittavilla opiskelijoilla olisi yleensä opintoja nykyistä harvemmissä oppiaineissa, mutta omassa opinto-alassaan mahdollisesti syvempää osaamista sekä aikaisempia opiskelijaikäluokkia parempaa tuntumaa kokonaisuuksien hallintaan, tiedon hankintaan ja tiedon kriittiseen käsittelyyn. Jos lukion tuntijako sisältää jatkossa mahdollisuuden valita pois ehkä useitakin perusopetuksen oppiaineita, tämä tulisi otettavaksi huomioon järjestettäessä esimerkiksi luokanopettajien koulutukseen kuuluvia perusopetuksessa opetettavien aineiden ja aihekokonaisuuksien monialaisia opintoja.

Valtioneuvoston asetuksen luonnoksen jatkokehittäminen

Opetus- ja kulttuuriministeriön työryhmän ehdotukset sisältävät aineksia, joiden pohjalta lukiolaisissa tarkoitettun koulutuksen yleisiä valtakunnallisia tavoitteita ja tuntijakoa voidaan valmistella eteenpäin. Jotta lukion uudistaminen pääsee käyntiin, ratkaisu lukiokoulutuksen tavoitteista ja tuntijaosta olisi hyvä saada kohtuullisen nopeasti. Opetussuunnitelmaprosessille tulee varata aikaa niin, että uudet opetussuunnitelmat otetaan käyttöön asteittain aikaisintaan elokuun 2017 alusta lukien.

Työryhmän aikataulu on ollut kiireinen, ja ehdotuksiin on jäänyt epätarkkuutta, mikä kaipaava tarkentamista sekä sovittamista yhteen asetusluonnoksen ja sen perustelujen kesken.

Pääjohtajan sijainen
Ylijohtaja

Petri Pohjonen

Johtaja

Jorma Kauppinen

LIITE

Tiivistelmä Opetushallituksen lausunnon keskeisestä sisällöstä

TULEVAISUUDEN LUKIO/TIIVISTELMÄ OPETUSHALLITUKSEN LAUSUNNON KESKEISESTÄ SISÄLLÖSTÄ

Tulevaisuuden lukio. Valtakunnalliset tavoitteet ja tuntijako. Opetus- ja kulttuuriministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2013:14. Opetus- ja kulttuuriministeriön lausuntopyynnöt 20.12.2013 ja 10.1.2014 dnro OKM/85/040/2012.

Opetus- ja kulttuuriministeriön työryhmän ehdotus on varsin tiivis ja ehdotusten perustelut ovat niukat. Yleissivistyksen käsitteen laajempi avaaminen ja toimintaympäristön muutosten perusteellisempi tarkastelu perusteluissa olisi parantanut ehdotusten ymmärrettävyyttä.

Lukiokoulutuksen yleisiä valtakunnallisia tavoitteita olisi hyvä täydentää laaja-alaisen osaamisen, esteettisen ulottuvuuden, kulttuurin, tieteisiin ja niiden soveltamiseen perustuvan opiskelun sekä pitkäjänteisen työskentelyn ja opiskelun tuen näkökulmasta. Valtioneuvoston asetusta tulisi muokata niin, että yleiset tavoitepykälät sekä opiskeluympäristöt ja toimintakulttuuri -pykälä koskisivat myös aikuisten lukiokoulutusta.

Työryhmän ehdotuksen mukaan lukiokoulutuksen opinnoissa olisi käytännössä viittä kurssityyppeä, mikä aiheuttanee epäselvyyttä. Tuntijakotaulukoissa tulisi selvittää, mitä niissä olevat syventävien koulutuksen järjestäjän kurssimäärät tarkoittavat.

Työryhmän ehdottamiin tuntijakovaihtoehtoihin sisältyy aikaisempaa enemmän valinnaisuutta. Valinnaisuus on sinänsä kannatettava asia, mutta sen määrää voisi vielä pohtia. Reaaliaineiden oppiaineryhmissä valinnaisuutta voitaisiin rajoittaa esimerkiksi edellyttämällä valittavaksi vähintään kymmenen syventävää valtakunnallista kurssia ja kohdentamalla näiden kurssien valinta oppiaineryhmässä vähintään kolmeen oppiaineeseen.

Yhteisten opintokokonaisuuksien toteuttaminen reaaliaineiden oppiaineryhmissä on monin tavoin varsin haasteellinen tehtävä. Jos yhteiset opintokokonaisuudet toteutetaan, tulisi kieli- ja kommunikatio-opintoihin sisällyttää kielikasvatusta koskeva yhteinen opintokokonaisuus. Se voisi olla perustellumpi kuin yhteiset opintokokonaisuudet eri tiedetaustaisten reaaliaineiden oppiaineryhmissä. Teemaopinnot enintään kolmen kurssin laajuisina ovat kannatettavia, mutta niitä tulisi kuvata tarkemmin ja tarkentaa niiden perusteluja. Teemaopintoja tulisi voida toteuttaa myös yhden oppiaineen sisällä. Taito- ja taideaineiden oppiaineryhmän eheyttävät taideopinnot jäävät epäselväksi esityksessä. Niiden tilalle tulisi harkita kohtaa Muut taito- ja taideaineet, johon tuntijakotaulukossa merkittäisiin vain vähintään yksi syventävä koulutuksen järjestäjän kurssi. Lukion tuntijaon tulee mahdollistaa taito- ja taideaineiden kaikkien lukiodiplomien suorittaminen.

Aikuisille annettavan lukiokoulutuksen tuntijaon mukaan näyttäisi olevan mahdollista valita uskonto/elämäkatsomustieto pois, mutta nuorten lukiokoulutuksen tuntijaon mukaan ei.

Lukiokoulutuksen erityisen koulutustehtävän lukioiden tilanne tulee pohdittavaksi uudistuksessa. Nykyistä valinnaisemmankin tuntijaon ollessa käytössä nämä lukiot voivat muodostaa kehittämisverkoston omalla alallaan.

Työryhmän ehdottama uudistuksen aikataulu on liian kireä. Uuden tuntijaon pohjalta tehtyjen lukion opetussuunnitelman perusteiden mukaiset opetussuunnitelmat voidaan ottaa asteittain käyttöön aikaisintaan elokuun 2017 alusta lukien. Siirtymäsäännöksiin tulee lisätä lukiokoulutukseen valmistavaa koulutusta koskeva säännös.

Työryhmän ehdotusten vaikutukset ylioppilastutkinnon kokeiden laatimiseen tulisi selvittää.

Työryhmän ehdotuksella olisi monia vaikutuksia.